

ORTUTAY PÉTER

A SZPÁRTÁK HŐSEI

(FOCINOVELLA)

Valamikor réges-régen, hajdanán, még a vízözön előtti időkben - jó, nem kertelek tovább, hanem őszintén bevallom, még akkor is, ha kitűnik belőle, mennyire megöregedtünk mi, öregek -, hogy egészen pontosan, valamikor az 1940-es évek végén és az 1950-es évek elején volt Ungváron egy focicsapat. A legendás ungvári UAC utóda, a Szpárták, mely focicsapat fogalom volt nemcsak a városban, hanem az egész Kárpátalján (*Zákárpátszákja oblászty*), s annak határain túl is. Hogy miért? Könnyű rá válaszolni: az ungvári Szpárták egyszerűen verhetetlen volt. Évek óta nem volt rá példa, hogy valaki legyőzte volna. Esetleg becsúszott egy-két döntetlen, amikor rossz napot fogtak ki a fiúk, vagy mély volt a pálya talaja, és az ilyen pályán az ungváriak nem szerettek játszani, azt mindenki tudta, de hogy kikapott volna a csapat, az nem fordulhatott elő. Emberemlékezet óta nem történt meg velem ilyen csúfság. A Szpárták játékosai úgy tudtak focizni, mint az angyalok. És állhatott az ellenfél csapata akár csupa, csupa ördögökből is, a Szpártákkal szemben nem volt esélye. Egy fikarcnyi sem. Mert hát ezek a fiúk akkor rúgtak gólt, amikor akartak. Vagy legalább is akkor, amikor kellett. Így nem csoda, hogy legtöbbször a meccs magyarányú győzelemmel zárult a Szpárták javára: négy nulla, hat nulla, kilenc kettő, meg ehhez hasonló. Ha „csak” négy kettő, vagy ne adj’ Isten, kettő egyre állt valamelyik mérkőzés, a szurkolók már elégedetlenek voltak. És jó ízesen be is kiabáltak a pálya széléről: „Kacsavári, ne tőkölj!”, „Mi az, Oláh, két bal lábad van?” (ő volt a balszélső), „Huszár, mi az? Nem bírsz? Meccs előtt hagyd békén a lányokat!” Meg hogy: „Fiúk, ébresztő!” S mindezt magyarul. Akkoriban még csak magyarul beszéltek ungvári meccseken az emberek, mert a foci nyelve az volt. A szurkolók, no meg a játékosok körében is. Hisz az oroszok még csak alig öt éve, hogy bejöttek, és még nem volt idő megtanulni a nyelvüket. Mindenki úgy beszélt, ahogy tudott: magyarul, ruszinul, tótul. E két utóbbit nem mindenki, de a magyart mindenki beszélte. A tót, a ruszin, és a román, ott valahol Aknaszlatina környékén. „*Ez az enyém csuka, hagyjad engem békén, hülye Pityu, mert összetöröm neked a pofát, durmēj*”, mondta teljesen folyékonyan és hibátlan magyarsággal Farkas, aki csak magya-

mul szeretett beszélni a csapatnál, pedig otthon az egész család a ruszint használta: *Pepicsku, poj do domu, jiszté trebá*. Meg hát nem is lehet más nyelven valakit igazán jól ledorongolni. Oroszul, ruszinul? Ugyan már. Ki hallott már olyat? Ha valaki azt mondja a pályán, hogy *dáj lopdu*, vagy *peredáj mjács*, hát mindenki a hasát fogja a röhögéstől. Így még az is előfordult, hogy egy-egy nagyobb vereség után (nulla – hat, vagy egy – nyolc), a keletről jött ellenfél valamit susmogott és pusmogott az orra alatt. Persze, okoskodtak, hát ennek a Szpártáknak így könnyű, mert a játékosok nem emberi nyelven (értsd: nem oroszul) beszélnek, hanem egy olyat használnak egymás közt, amit a szibériai sámánok, vagy mit tudom én milyen varázslók Afrikában. S ők, az ellenfél, ebből a nyelvből egy kukkot sem értenek, és így nem tudják elejét venni semmi olyan disznóságnak, amit ezek ott egymás közt megbeszélnek. Ezért nem egyszer a súlyos vereség elé néző ellenfél idegesen oda is mondogatott a Szpárták játékosainak: „*Sto vi tám tárábányitye? Govoritye na cselovecseszkom jázike*.” Ám az ungvári aranycsapat rá se hederített. Csak rúgta a gólokat, mintha ellenfél nem is lett volna a pályán egy szál se.

Mondom tehát, hogy a Szpárták fogalom volt. Nem is akadt ember, öreg vagy fiatal, kicsi vagy nagy, magyar vagy ruszin, orosz vagy ukrán Ungváron, ej, mit Ungváron, az egész vidéken, aki ne fújta volna elejétől végig, a tartalékot is beleértve, az egész csapat nevét. Tóth Béla, Bilovári, Egervári, Hrabcsák ... Meg hogy „holnap a Pipást biztos nem teszik be, mert a múlt meccsen nem volt sehol. A kis Kalinyák játszik majd helyette.” És hogy „egy ilyen jó kapus, mint a Tóth, hogy kaphatott egy olyan potyát. Meglátod, a Pap véd majd legközelebb,” és így tovább. Még mi, tízenéves és kisebb gyerekek is, vagy talán épp mi igazán, szinte mindent tudtunk a játékosokról. Már mint úgy mindent, hogy ha, teszem fel, Oláh Karcsi elrobg a bal szélen és felnéz, akkor mindig hosszú átadás következik átlósan előre, a tizenegyes környékére, ahol Hrabcsák már biztos ott lesz, hogy lecsapjon és fejeljen, vagy kapásból kapura rúgjon. Vagy például azt, hogy Egervári legalább háromszor fog „ollózni hátrafelé” a meccsen. Meg hogy Tóth Bélának a tizenhatosnál messzebből csak laposan lehet gólt löni, és csak a bal alsó sarokba, mert az a gyengébb oldala, és lapos labdára nem szeret vetődni. És hogy a Pap is van olyan jó kapus, csak még túl fiatal. Egyébként neki rendes gólt rúgni nem lehet, képtelenség. Olyan, mint a párdúc. Aki azért bekap néha egy-egy potyát a hasa alatt, vagy a lába között. Ezért azon egyáltalán nem lehet csodálkozni, hogy mi, utcagyerekek, a villanytelep és az ungvári bútorgyár, ismertebb nevén a Mundusz környékén, a Margitsziget, a tűzoltók (a

városi tűzoltóságot mi így hívtuk) és a vele szomszédos utcákban, a grundon, ahol minden nap reggeltől estig zajlottak a futballcsaták, mezítláb, egy szál gatyában, mindenben a Szpárták játékosait igyekeztük utánozni. Azt, ahogy ők futnak, cseleznek, elesnek és káromkodnak. Gyorsan pergő nyelven, mint ők: „Gyere, gyere. Ide, ide. Add már, az anyád, add már”. Sok ügyes kis srác volt közöttünk mindig. Tulajdonképpen mind azok voltunk. Mert hát csak fociztunk, mást nem tudtunk csinálni. Az egyik azonban közülünk is kitért a grundon. Reggeltől estig, szinte megállás nélkül kész volt a labdát rúgni. S emellett szeretett – no meg mert – a tőlünk négy-öt évvel is idősebb fiúkkal játszani, akik nekünk „nagyfiúk” voltak, és tulajdonképpen a közelükbe se merésztünk menni. Féltünk tőlük és tiszteltük őket, mint valami félisteneket, mert nagy volt a szájuk, gyorsan járt a kezük, és behúztak egyet, ha valami nem tetszett nekik. Ám úgy általában kutyába se vettek bennünket. Vagy legfeljebb jól seggbe rúgtak, ha „pofázni” mertünk. De már ez is megtiszteltetés számba ment: legalább észrevették az apró kis senkiket a nagyok.

Ezt a bátor kis gyereket Szabó Józsefnek hívták. De nekünk csak a kis Jotyá volt. Az iskolából is kimaradt, még az általánosban, mert csak focizni szeretett, mást nemigen. Bent ülni négy-öt órát egy osztályteremben? És körmölni, meg mifene? Még mit nem. Amikor kint a jó ungvári külvárosi kormos és füstös levegő, amit olyan jó beszívni rohanás közben, s aztán köpködni tőle jó nagyokat, és feketét. Ja, hogy nincs cipő. Minek az? A labdát és a srákokat jól bokán rúgni lehet mezítláb is, sőt úgy az igazi. Igaz, iskolába járni cipő nélkül, pláne télvíz idején, már kevésbé kellemes. A cipő, sőt sokszor a kenyér, Jotyáéknál nagy gond volt, bizony. Egy tizennégy gyerekes (vagy ekörül) munkáscsaládnak volt egyik csemetéje a Jotyá. Az apja, ha jól emlékszem, körfűrészben dolgozott reggeltől estig a telepen, a mama, egy terebélyes asszonyság, fityegő cigivel a szája sarkában a háztartást vezette és a gyerekeket nevelte fenékpaskolással a gyár melletti szoba-konyhás, utcára nyíló lakásban. A testvérek közül az egyik tolszékes volt. Apró kis nyomorék, vízfejű. Jotyá sem volt teljesen egészséges. Igencsak alultáplált (sokan voltunk azok), rosszak voltak a fogai és rossz volt a tüdeje. Állandóan sípolt futás közben. Egyszer megmutatta szűrővizsgálati leletét, és azon a fél tüdeje lila tintával volt kifestve. De ennek ellenére focizás közben, mindig járt a szája, lehordta és leányázta a tőle sokkal idősebb fiúkat, s persze állandóan futott, rossz tüdő ide vagy oda, mit számít, le és fel a pályán. Cselezett, mi úgy mondtuk, driblizett, rúgott, csípett, mart, karmolt és harapott. S közben sípolt a tüdeje, de oda se neki. A labda, a játék, a gól, a győzelem a fontos. Focizni mindhalálig.

Így nem lehetett csodálkozni azon, hogy minden meccs, melyet a Szpárták itthon játszott, óriási eseménynek számított a városban. Mindenki előre izgult, vitatkozott, kiabált, és az esélyeket latolgatta az ungváriak „mafla sarkán”, mely a korzó közepén volt a Dinamónál. Mindenki kiabált és bizonygatta igazát. Mármint azt, hogy hány gólt rúg majd a csapat. Hogy győzni fog, azt soha senki sem vonta kétségbe. A kérdés csak az volt, hogy mennyire. Pedig most nem is akármilyen csapat volt a vendég, hanem a kijevei Dinamó, mely, akárhogy is nézzük, nagynevű csapat volt már az akkori időkben is. Természetesen minden jegy elkelt, mint legtöbbször. Nem előre, mert akkoriban még nem volt elővásárlás, de a Szpárták-pálya két pénztárnál, mely két egyszerű fabódé volt csak, előre és ököre mentek az ungváriak a jegyekért. Teltház volt mindig, nem emlékszem üres lelátókra, üres „tribünre”, vagy akár állóhelyekre. A szentély, a *Sztágyion Szpártáká*, mindig zsúfolt volt, tele izgatott, a nagy eseményt kidülledt szemmel váró drukkerekkel, akik szerte-széjjel köpködték a *szemocski* héját. És általános volt az üdviválgás, amikor Bilováriék (ő volt a csapatkapitány) kivonultak a pályára. Nagy nap a mai. Meglátjuk hát, mit is tud a Szpárták. Mert egyesek még azt a kijelentést is megkockáztatták, hogy most az egyszer nem lesz a fiúknak könnyű dolga. Még az is előfordulhat, mondták a kishitűek, hogy a csapat kikap a Dinamótól. Az ilyet dühösen lehurrogták, lemarházták. Épp hogy csak meg nem verték. Szóval, minden jegy elkelt. Ámde a meccset az egész város (úgy ötven-hatvanezer ember) akarta látni, míg a stadionban, ha négyezer elfért, akkor sokat mondok. Mi legyen a többivel? Nekünk, gyerekeknek, kétféle megoldásunk is volt. Az egyik az volt, hogy megkértünk valakit, akinek volt jegye, hogy „vigyen be”, mint saját csemetéjét. Ha az illető hajlandónak mutatkozott, a szigorú jegyszedőknek sem volt különösebb kifogása ellene. De előfordult, különösen nagyobb meccseken, amikor túl sok volt a beosonni akaró kíváncsi gyerekek, hogy volt kifogásuk, és nem engedtek be még gyereket se jegy nélkül. A „jótévő” ilyenkor, mint ahogy máskor sem, nem törődött vele: ő lám hajlandó volt, lenne, lett volna, de hát a rend, az rend. Neki rendes jegye van. A másik lehetőség meg a jól bevált kerítésmászás volt, ha nem volt túl szigorú az ellenőrzés. Jól ismertük, előre feltérképeztük, azokat a helyeket, ahol esetleg észrevétlenül át lehetett mászni, vagy az akkoriban már korhadó deszkakerítéssel körülvett pályán be lehetett csúszni egy lyukon, melyet körmeivel mélyített ki sok apró kisgyerek, a kerítés alatt. Vagy ahol el lehetett mozdítani egy-egy deszkát, palánkot. De ennek is megvol-

tak a veszélyei. Időnként gonosz kis suhancok őrizték az ilyen helyeket, s tették a dolgukat. Aki átmászott vagy bebújt valahol, négyen-öten alaposan helyben hagyták a feladathoz előkészített mogyorófa-pálcával, ami úgy csipett, hogy no, sok piros hurkát is hagyva az ember testén. Azaz, míg a kerítést mászó gyerek menekülni próbált a lyukon vagy a kerítés tetején, a kis gonosz csibészek, csihi-puhi jól elverték, s közben röhögtek nagyon, hogy most aztán megkaptad. Jó vicc volt, mit is mondjak.

Ha e lehetőségek egyike sem volt megvalósítható, maradt még egy harmadik is, mely lehetőséget korlátlanul kihasználhatott bárki, aki meccset akart nézni. A foci pálya a 'Gorkij Pihenő és Kultúra-park' (oroszról híven fordítva), az egykor szebb napokat megélt ungvári Vadaskert tőszomszédságában, északon a vasút és délen az Ung között terült el. A folyó oly közel volt a pályához, hogy ha valaki egy igazán nagyot rúgott a labdába, ám az lecsúszott, akkor megesett, hogy a kerítésen átszállva a folyó vízébe pottyant. És ha utána ment valaki, mármint a labdának, először a kerítésen kellett átugrania, vagy megmászni, majd neki kellett menni a folyónak. És vagy visszahozta a labdát, vagy sem. A kísérlet többesélyes volt. Mert a folyó olyan volt, mint az időjárás. Szeszélyes. És tőle, az időjárástól is függött. Ha esett, nagy volt, sáros, mély és gyors. Ha nem esett, kiszáradt. Alig volt benne víz. Ám a meccsnézés szempontjából nem a folyó, hanem a vasút volt a döntő. A sínek, két pár sín, egy töltésen futottak, mely töltésnek a szintje jóval magasabb volt, mint a pálya. És aki ingyen meccset akart nézni, az odament a sínekre. Igaz, hogy a nagy tribünnek nevezett főlelátó eltakarta a pálya egy részét, úgy hogy vagy a jobb, vagy pediglen a baloldali kaput nem lehetett tőle látni, de – és ez volt a lényeg – a pálya nagyobb részét, cirka 60 százalékát, igen. És ami a legfontosabb, a meccset a vasúti töltésről, mi úgy mondtuk, a strekről nézni nem volt tilos, csak veszélyes. Mert időnként, hangos fütyüléssel, jött egy-egy teher vagy személyvonat (én már utaztam úgy vonaton, hogy a Szpárták pálya mellett a nézők miatt lassítania kellett, mivel épp folyt a meccs, és – ó micsoda öröm és boldogság! – láthattam belőle vagy másfél percnit). Ilyenkor a nézők csak leléptek a strekről előre vagy hátra, és hagyták a vonatot elmenni. Ezután visszamentek a töltésre, és nézték tovább a meccset. Ingyért. Vártuk tehát a kijeji Dinamót. Meg is jött. Ki is futottak a játékosok a pályára peckesen, fehér mezben, annak bal oldalán, az emberi szív tájékán ferde négyszögben az áthúzott 'D' betű, és hosszú fekete gatyában. Az ungváriak sokkal rövidebb sportnadrágban játszottak, hogy izmos vastag combjuk is látható

legyen, és piros volt a hagyományos mezük, „C” betűvel (cirill „esz”) a közepén. Kemény, harcos fiúknak tűntek a kijevek, a *másztyerá klásszá Á* (az Á osztály mester focistái). A meccs előtti bemelegítésen magabiztosan, sőt nagyképpően játszadoztak, mintha csak azt akarták volna mutatni, hogy ők most itt hengerelni fognak. Mit nekik egy kis vidéki csapat! Egy „B” osztály! Megeszik reggelire, szőröstül, bőrostül.

Az ungváriak meglehetősen óvatosan kezdtek. Mert hát ilyesmi is elő szokott fordulni a Szpárták történetében. Mint ahogy az is, hogy az elejétől a végéig kilencven percen át szinte csak bohóckodtak a fiúk (fejükön, vállukon táncoltatva, dekázgatva vitték a labdát az ellenfél tizenhatosáig, ott meg csel jobbra, csel balra, átadás középre, a kapu elé, és sakk, matt: gól a kapus lába között, a közönség őrjöngése mellett). Ám aztán úgy játszott a csapat, mint szokott. Szellemes kombinációk, ravasz cselek és összjáték, meg minden, ami kell. Még egy kis „bohóckodást” (dekázgatást, fejelgetést, egy-egy *jubkát* – kötényt – az ellenfélnek) is megengedtek maguknak. Míg a kijevek sehol sem voltak; csak erőlködtek, keménykedtek, és durváskodtak. Tóth Bélát például majdnem le kellett cserélni, mert egyszer, amikor kivetődött, jól fejbe rúgták. De egy-egy finesz ungvári megoldás láttán, s azon, hogy a Dinamó legénységét milyen könnyű volt pofára ejteni, a nézőtér többször is hangosan felnevetett, és persze tapsoltak is bőséggel. Olyan volt az egész, mint egy színház, ahol sokadszorra játssza már az ismerős szereplő gárda ugyanazt a darabot: az ungvári fiúk megszerzik a labdát, csel, passz, beadás, kapura lövés vagy fejes, és ... Igen, igen, a góllövő cipőt ezen a napon otthon felejtették a fiúk. Meg aztán, el kell ismerni, a kijevei kapus is parádésan védett. Ő volt az ellenfél kimagaslóan legjobb embere. A közönség már többször is gólt kiáltott, majd felhördült, és természetesen sportszerűen megtapsolta a kijevei kapust, amikor az nem egy „vinklibe” tartó labdát is bravúrosan hártott. Majd összetörte magát. De jó volt, és ezt el kellett ismerni. Ezzel szemben Tóth Bélának alig akadt dolga. Egy-két hazaadásszerű lövést kellett hártania mindössze az említett fejbe rúgáson kívül. Amikor is a végén, tíz perc maradt hátra, a nézők ereiben meghűlt a vér. Egerváritól, aki pedig a legtechnikásabb volt a védősorban, valahogy elpattant a labda, „mit csinálsz, te ökör”, hördült fel a közönség, s az egyik kijevei csatár lecsapott rá. A tizenhatoson belül megeresztett egy lövést. Kapura ment, Tóth Bélától balra, a bal sarokra, laposan. Mindenki tudta, hogy Tóth Bélának ez az Achilles-sarka: a lapos labda, mely történetesen épp a bal sarok felé tart. És a kapus csakugyan elég sután dobta el magát. Elegáns vetődés helyett szinte csak hasra esett, és – biztosan a jó Isten segédelmével, most még

velünk volt – szögletre tudta ütni a labdát. A tömeg csak annyit mondott, hogy „húúú”. És kezdtek bekiabálni: „Fiúk, mit totójátok? Elég a tökölésből. Ébresztő!” Amint már mondtam, a Szpárták játékosainak volt egy erénye, illetve több is, s ezt most is kamatoztatták. Bármennyire is a balszerencse szegődött melléjük egy-egy meccsen, mint most is, gólt kellett lőni. Lőttek! Kettőt. A befejezés előtt öt és fél perccel. Az első úgy esett, hogy Oláh megint csak elrobogott a bal szélén, és beadta a labdát a tizenegyes tájékára. Hrabcsák a magasba emelkedett, a feje találkozott a labdával, és bólintott. A kapusnak, pedig maga volt a tigris, esélye sem volt, hogy ezt is hárítsa. Úgy beakadt a labda a hálóba, a vinkli közé, mint a pinty. A szurkolótábor tombolt. Tapsolt, őrzöngött és kacagott. Fütyült és dobolt, és határtalanul boldog volt mindenki. Ölelték és csókolták egymást az ungváriak: a magyar az orosz, az orosz a ruszint, a ruszin az ukránt. Még ha csak rövid időre is, és csak az ungvári futballpályán, de megvalósult az Internacionálé. Az ott lévő sok drukker gyerek, mezítlábasan és szinte teljesen meztelenül – mert csak egy klottnadrág volt rajtuk, az ungvári szegények (és ki volt itt akkoriban gazdag), egyetlen nyári ruhadarabja, teljes öltözéke – úgy szökellt és ugrándozott, mint megannyi szíu indián a tábortűz körül. A második gól már csak hab volt a tortán. Szabadrúgást kapott a Szpárták, vagy 30 méterre a kaputól. A kijevek még sorfalat sem állítottak. Ilyen messziről ennek a kapusnak nem lehet gólt lőni, gondolhatták. A labdát Bilovári állította le, és megsuhintotta. A kijeveknek igazuk volt. A jobb sarokra tartó bombát a kapus egy parádés robinzonáddal megfogta. Nem kiütötte, hanem megfogta. S ez lett a veszte: az erős lövés bevitte a kapuba. A labdával együtt a gólvonal mögött néhány centivel huppant a földre a kijevek párdüca. A játékvezető ott állt a közelben. A leghatározottabban mutatott középére. Hiába tiltakoztak a kijevek, hogy lám ott van, ni, a labda a kapus kezében. Röviden: a szupercsapat kijevi Dinamó, az „Á” osztály „profi” (azért idézőjelben, mert a SZU-ban hivatalosan nem létezett profizmus sem akkor, sem a későbbiekben) mesterei, többszörös szovjet bajnokok, ezerkilencszázötven-valahányban simán kikaptak az ungvári magyar, ruszin és tót fiúktól. Lehajtott fejjel, és lógó orral hagyták el a pályát a kijevi *másztyerá* (mesterek).

Ez a sikersorozat eltartott egy darabig. Mondjuk, ezerkilencszázötvenhettől vagy negyvenhétől ezerkilencszázötvennégyig. A csúcs azonban mégis az ungvári Szpárták Moszkvában játszott kupaselejtező meccse volt az akkori szovjet bajnokcsapat, a moszkvai Szpárták ellen. Őt egyre győztünk úgy, hogy az első gólt az ötödik percben a moszkvaiak lőtték. Válaszul öt gólt rúgtunk a moszkvaiaknak saját barlangjukban, talán százezer-

nél is több néző előtt. Ez akkoriban olyan elképesztő teljesítmény volt, mármint hogy a moszkvai csapatnak valaki öt gólt is tudjon rúgni, mintha most valaki a brazilok ellen próbálná meg ugyanezt. Erről még a helyi agyoncenzúrázott kommunista sajtó is kénytelen volt lelkendezve hírt adni, és ezt a sikert „a Kárpátontúli terület sportéletében végbement óriási szocialista” változásoknak tulajdonította. Őles betűkkel a negyedik oldalon (ez volt a sportoldal) hozta le a *Zakarpatszkaja Pravda* a sportszenzációt „*Geroji Szpártáká*” (a Szpárták hősei) címmel. Bilováriék sziporkázó játékkal Moszkvában legyőzték a bajnokot: *Scsot pjáty ágyin* (az eredmény öt egy).

De az ungvári Szpárták sikersorozata, s egyben hősi korszakának története egy napon véget ért. S történt mindez egy szomorú vasárnap. Előtte, mint ahogy szokás volt, városszerte kiplakátozták cirill betűkkel, hogy **FUTBOL: Szpárták Álma-Átá – Szpárták Uzgorod**. Alma-Atáról csak annyit tudott a fáma, hogy irdatlanul messze van. Az Óperenciás tengeren túl, sőt még Moszkvától is messzebb. Talán a japán vagy kínai határ mellett. De valamiért, vagy talán épp ezért, minden eddiginél nagyobb, nagyon nagy volt az érdeklődés. Így hát minden kis ungvári kölyök tudta előre, hogy nem lesz könnyű bejutni jegy nélkül, amit pedig megfizetni képtelenség. Őrizni fogják a kerítéseket a piros karszalagos önkéntes rendfenntartók. Még több suhancot és gonosz kis barna bőrű gyereket fognak megbízni mogyorófa-pálcákkal és szíjostorokkal, hogy figyeljék a besurranókat. És a jegyszedők sem lesznek szívbarjosak, azaz engedékenyek, az egyszer biztos. Akinek nem lesz jegye, kint marad. Az egész város mezítlábas gyerekserege izgulhatott, hogy fog bejutni a meccsre. Mi is izgultunk az öcsémmel erősen, feltűnt ez anyáknak is, és most az egyszer a meccsnézéssel szembeni fenntartásai ellenére megnyihült. És amikor minden fil-lérnek, pardon: kopejkának megvolt a helye a háztartásban, mert négy gyereknek minden nap enni is kellett valahogy, a többiről már nem is beszélve, mert ő, anyánk volt az egyetlen családfenntartó (jó apánk, mint a legtöbb helybéli gyereké, „ült”) pénzt adott nekünk, hogy jegyet válthassunk a foci meccsre! Kimondani is sok, hogy mennyit: ÖT EGÉSZ RUBELT. Ezért a pénzért biztos nem egyszer kellett felmosnia szegénynek a borbélyüzletet, ahol dolgozott. Egy szót sem szólt. Csak ideadta. Hogy a két „nagyfia” mindenképpen láthassa a nagy meccset.

Azért, mert elfogadtuk ezt a rengeteg pénzt anyáinktól, máig furdal a lelkiismeret annak ellenére, hogy az Isten is megbüntetett érte. Jaj, de megbüntetett. Kétszeresen is. Hogy miért, mindjárt elmondom.

Megvettük tehát a jegyet, és most az egyszer, talán életünkben először, nem besurranóként, hanem teljesen legálisan, egy sok, sok pénzért vásárolt jeggyel a kezünkben, léphettünk be büszkén a szentélybe, a foci pályára. Sajnos, abban bízván, hogy most lesz jegyünk, és nem kell sietni, no meg a sorban állás is sokáig tartott, alaposan elszúrtuk a dolgot. Óriási volt a tömeg. Mindenütt. S bármennyire is nagy összeg volt a mi szemünkben a pénz, csak állóhelyre volt elég. Az egyetlen lelátó, a nagy tribün, a kiváltságosoké volt, azoké, akik csak egy fokkal voltak lejjebb, mint a magasságos Úristen. Hiszen a tribünről nézhették a Szpárták játékát! Az állóhelyeken viszont az egész pálya körül olyan zsúfolt és tömött tömegben, három és négy sorban, álltak az emberek a drótkerítés mögött, hogy még a kerítést sem tudtuk megközelíteni. Hiába kértük a bácsikat, hogy engedjenek már előre bennünket, kicsiket, mert mi is látni szeretnénk valamit, senki sem moccan. Nem tudunk befurakodni, lehetetlen volt. Az emberek semmivel és senkivel sem törődtek. Csak azzal, ami már a pályán zajlott. Ha meghúztuk valamelyikük karját vagy ingujját, dühösen ránk mordult, sőt odalegyintett kezével. Nem törődtek velünk. Szemük kidülledt, kifejezéstelenül, vagy dühösen ránk bámultak, de csak a pályát látták, és azt, ami ottan lezajlani készült vagy éppen sárgával zajlott. Ordítottak is, hogy „*gyerünk, gyerünk*”, „*dáváj, dáváj*”, hogy mindenki értse. S közben többször felhördültek, mert úgy látszik, azzal, amit ott, a pályán láttak, nem igen lehettek megelégedve. Röviden: bentről, a stadionon belül nem tudtunk meccset nézni, még a futballisták mezének a színét sem láttuk, nemhogy a labdát. Kicsik voltunk, az álldogálóknak alig a derekáig értünk. Kifizetett jegy ide, kifizetett jegy oda, szégyenszemre, könnyes szemekkel, ki kellett kullognunk a pályáról. Fel kellett mennünk a strekre, a tölcsésre, hogy láthassunk is valamit. Onnan néztük végig – csak az egyik kaput látva, könnyeinkkel küszködve, mert érvényes jeggyel ilyen megalázó helyzetben kellett meccset néznünk –, hogyan kapnak ki a bálványozott fél-istenek, az *uzsgorodi* Szpárták futballistái hazai pályán egy nullára, egy olyan csapattól, melynek eddig a nevét sem hallottuk, és amely valahonnan Ázsiából, Afrikából vagy ki tudja, milyen földrésről érkezett ide. Nem akartunk hinni a szemünknek. Képtelenek voltunk felfogni, hogy történhetett meg ilyen csúfság a csapattal. Azzal a csapattal, mely tíz-nullára szokta volt verni ellenfeleit, és megverte a kijevei Dinamót, megverte a moszkvai Szpártákat, még hozzá öt egyre, és egyébként is, soha nem kapott ki még soha ebben az életben. Még akkor sem, ha győzni esetleg nem tudott. Akkor is minimum hozta a döntetlent. Most pedig? Mi történt veletek, Szpárták hősei? Sírtunk.

Mások is. Zokogott a stadion. Talán sokan harakirit is elkövettek azon a napon. Ki tudja. *Sic transit gloria mundi*, mondta volt apám később, amikor hazaengedték a lágerből.

Ez a történet, akárhogy nézem, egy ilyen befejezéssel mindenképp csonka maradna. Az érem másik oldalára is érdemes egy pillantást vetni. Mert ugyebár a fizika is azt tanítja, hogy minden energia, amit valamibe belefektetünk, végül is nem vész el, csak átalakul. Valami ilyesmi történt a kárpátaljai fociba fektetett energiával is, mely természetesen nem negyvenötben, a „felszabadulással” kezdődött, hanem jóval korábban a magyarországi tömegsporttal.

Mi, tizenéves gyerekek, akkoriban még nem olvastunk újságot, meg egyébként is, ezt egyetlen újság egyetlen szóval sem említette korábban. Mármost azt, hogy az emlékezetes moszkvai kirándulás után az ungvári csapatot ízekre szedték. De facto: megszüntették. Minden játékosát, még a tartalékokat is – hogy az akkori szakzsargon használjam – „elvitték” a kijevi Dinamóba. „Ha már így tudtok focizni – mondhatták nekik –, szereztek dicsőséget Kijevnek és a szovjet focinak.” Így a Szpárták Alma-Ata ellen már egy teljesen új, focizni elég jól tudó, de tapasztalatlan srácokból, meg kiöregedett játékosokból álló csapat lépett pályára, amely aztán később még a „B” osztályban sem igen tudott igazán helytállni. Időnként még villant egyet-egyét, de inkább csak vergődött, és mindinkább csúszott lefelé a szovjet vidéki, kisvárosi csapatok szintjére. Voltak próbálkozások, hogy a Szpárták *Uzsgorod* név újból szép legyen, „méltó régi hírnevéhez”, de ez nem sikerült, mert nem is sikerülhetett. Annak ellenére sem, hogy tehetséges és ügyes gyerek akadt elég, de az utánpótlást itt tartani lehetetlen volt. Megváltozott az országos sportpolitika.

A kijevi Dinamó (és más nagy csapatok) éber szemét most már semmi sem kerülte el, ami az ungvári Szpárták háza táján történt. Amint egy tehetség feltűnt Ungváron, rögtön „elvitték” – a leigazolásnak ez a formája volt a gyakorlat – magukhoz. Egyáltalán nem volt titok ez akkoriban, hogy a Dinamó csapatának gerincét az ungvári, vagy kárpátaljai fiúk alkották. Tóth Dezső, Gázsó, Mihalina, Komán, Györffy Zoli. És később a párducmozgású kapus, Havasi Bandi (Ándrej Gávási) Ungvárról, a középpályás Medvigy Fegyir Fancsikáról, a kőkemény jobb hátvéd Turjancsik Iván Munkácsról, és még sokan mások a Dinamó oszlopos tagjai voltak még a hatvanas-hetvenes években is. Medvigy és Turjancsik szovjet válogatott is volt évekig. Havasi olimpiai kerettag. Viszont ha egy-egy játékos kiörege-

dett, vagy lesérült, és a Dinamónak már nem kellett, haza jöhetett, és mint öregfiú rúghatta tovább a labdát Ungváron, a Szpártákban, vagy valamilyik más csapatban, attól függően, hol volt a munkahelye, ahol fizetést is kapott. Száz rubelt havonta. Ez elég volt a következő fizetésig, ha nem ivott túl sokat és nem rúgott be jó oroszosan egy-egy meccs után, és nem itta el az eszét egészen, mint pl. a Gyima Dubrovskij, aki nem volt az egyetlen ebben a tekintetben.

Most pedig kanyarodjunk vissza a kis Szabóhoz, aki alultápláltsága és tébécéje ellenére a legtöbbre vitte, a legmagasabbra jutott, mint sportember, mint labdarúgó, s ezért, mint ember is, az ungvári fiúk közül. Szabó egy tízvalahány gyermekes ungvári munkáscsaládból indult. Nekünk állandó játszótársunk volt a grundon a nyápic, fekete fogú, sípoló tüdejű, mindig éhes kis Szabó, aki reggeltől késő estig rúgta a labdát a villanytelep környéki porban és koromban. Ez volt egyetlen szórakozása. Állandóan rózta a környéket, lesve, hol lesz majd utcameccs. És ha volt valahol, ő kérdés nélkül beállt. Valakit leküldött, szó szerint kilökdösött a „pályáról”, és ő állt be helyére. Tekintélyt nem tisztelt. Megtette ezt bárkivel, a tőle nagyobb fiúkkal is, akiktől pedig, mint már korábban mondtam, igencsak tartottunk. S akkora volt benne az állandó játékkedv, hogy senki sem merészelt ellenkezni vele. Hagyták játszani. Mert nem csak szeretett, de tudott is játszani. Futballzseni volt. Stílusa nem hasonlított senkiére sem. Megmaradt Jotyának. Így is hívták. A kis Szabó, a kis Joty, mert növése sem volt magas. Aztán hogy, hogy nem, elment egy edzésre Györffy Zoli bácsihoz, akiről tudni kell, hogy a Szpárták kölyöksapatát nevelte, s ezzel talán az egész, kijeji Dinamót, s így a fél szovjet válogatottat látta el állandó utánpótlással. Csiszolni kezdte. Az atyai pofonokat sem sajnálta tőle. Kiosztott belőle jó néhányat neki is, másoknak is életében. Szokása volt, hogy a „bűnöst” maga elé rendelte, és azt mondta neki: „Hajtsd le a fejed, édes gyermekem, egyetlen szál mákvirágom”. S utána jött a pofon. No persze, nem a pofonjai miatt kedvelték, szerették első sorban, hanem sok minden másért. S főként azért, mert minden gyerek érezte, hogy Zoli bácsi nemcsak trénerük, hanem egy kicsit, vagy talán nagyon is, az apjuk. S így nem akadt olyan kölyök, bármennyire megátalkodott lett légyen is, aki ne imádta volna Zoli bácsit. A nevét is csak suttogva, áhítattal merték kiejteni. És amit a Zoli bácsi mondott, az felért egy isteni kinyilatkoztatással. Ezt még a hatóságok is elismerték. Megkapta, még életében, a legmagasabb edzői kitüntetést a szovjet kormánytól: „A Szovjetunió érdemes edzője” (mesteredzője) lett, és amikor 84 éves korában itt

hagyta ezt az árnyékvilágot, virágkoszorús hivatalos temetést is kapott, trombitával, kijevei és moszkvai fejések búcsúbeszédeivel meg egyebekkel. Mást, pénzt például, nem. Ő is szoba-konyhás külvárosi bérlakásban élt mindig: *Uzsgorod, ulicá Pártizánszkajá* (Ungvár, Partizán u. 30.) Szegényen, mint a templom egere.

Szóval, Zoli bácsi fogalom volt az ungvári életben. És hogy Jotya egy csiszolatlan gyémánt, azt Zoli bácsi azonnal észrevette, mint ahogy azt is, hogy pimasz, fegyelmezetlen és neveletlen. Az ő szemében azonban ez sohasem volt probléma. Kap egy-két pofont, és megtanulja, hogy mi a rend. Meg is tanulta. Jotya sztár lett. Már tizenhat évesen a kijevei Dinamóhoz került. Rögtön betették a nagy csapatba. Amikor az első meccsét játszotta a Dinamó mezében az akkori bajnok, a moszkvai Torpedó ellen, azzal kezdte, hogy már a legelején úgy becsúszott Ivanovnak, a bajnokcsapat, és a szovjet válogatott legnagyobb ászának (most úgy mondjuk, világklasszis és szupersztár), hogy az majd a nyakát szegte. És amikor a nagy sztár valami csúnyát merészelt neki mondani ezért, a kis Jotya felpattant, és pulykavörös ábrázattal, egy rá jellemző mozdulattal (mindkét kezét könyökben behajlítva, ökleit összeszorítva az arca előtt) fenyegette meg – a félistent: „*bljátj, mordu rázobju.*” (a fordítástól inkább tekintsünk el). Később a szovjet és a nemzetközi sport-sajtó révén *Joszip Szábov* néven lett ismert, és úgy is emlegették, hogy a szovjet Pelé. Biztosan volt olyan jó, de egészen másképp. Középpályás volt, *poluzáscsitnyik*, ahogy akkoriban mondtuk. Mi volt az erőssége? Szinte minden. Először is futott, futott és futott. Úgy cselezett, vagy talán jobban, mint a brazil Garincha, úgy látta a pályát, vagy talán jobban, mint a spanyol di Stefano, és olyan pontos hosszú indításai voltak, mint Hidegkútinak. Bombáitól éppúgy rettegtek a kapusok, mint Puskásétól. És kilencven percen át tudott rohagálni a pályán, sprintelni le- és fel, és közben mindenkit meg rugdosni, ha kellett, mint az angol Stiles a műfogsora nélkül. És volt egy egyszerű, pimasz, de zseniális trükkje, amit még a grundon sajátított el, és később, mint profi labdarúgó, tőkélyre vitt. Ez mindössze abból állt, hogy sokszor az ellenfél térfelén az alapvonalig, s egészen a szögletzászlóig vitte a labdát, és ott megállt, felnézett. Mintha hezitált volna: most mi a jó istent csináljon? Az ellenfél játékosai közül ilyenkor ketten-hárman is készen álltak arra, hogy lerohanják, és leradírozzák a pályáról. És ha csakugyan rárohantak, akkor ő egy szimpla csellel elhúzott mellettük (a rohanó játékos lendületben van, már nem tud helyezkedni), és tovább vitte a labdát a kapu felé, készen egy életveszélyes beadásra, cselre, kiugratásra. Ha pedig a másik csa-

pat játékosai, a cselre számítva, csak álltak előtte és helyezkedtek, akkor nemes egyszerűséggel beléjük bombázta a labdát, hogy szögletrúgás legyen belőle. „Kell labda? Nesztek!” Pimaszságára misem jellemzőbb, mint az az eset, amikor a Dinamó egyik bajnoki meccsén, a saját kapuja felé vitte a labdát, mintha haza akarná adni (akkor még a kapus felvehette a hazaadást), és erre az ellenfél játékosai leálltak, nem üldözték tovább. Ekkor Jotya stoppolt, térdre ereszkedett, és ... elkezdte fűzni a cipőjét. Ezt látván, három-négy játékos is rohanni kezdett feléje, hogy letámadja, sárba tiporja, földre döngölje. Amikor már közvetlenül mellette voltak, Jotya öregurasan felállt, mint az a gyerek, akit az ungvári utcán csak megverni volt szokás, és a legnagyobb lelki nyugalommal, komótosan, mint a már említett öregúr, haza pöccintette a labdát a kapusnak, és csípőre tette a kezét: „Nem rohangálni kell a pályán, *rebjátá* (srácok), hanem játszani.” Ezt látszott mondani a mozdulat. A kijevi stadion százezres közönsége egy emberként tapsolt, tombolt, és kacagott: vette a lapot, mert hát ilyesmi ritkán fordul elő futballpályán. Erre csak egy ungvári magyar proligyerek képes. Summa summarum, Szabó Jotya a kijevi Dinamónak, a többszörös szovjet bajnok- és kupagyőztes csapatnak, a mindig erős szovjet nagyválogatottnak, évekig (több mint egy évtizeden át) volt oszlopos tagja. Ez a válogatott pedig, mint tudjuk (ki ne emlékezne például a megalázó hat nullára a mexikói világbajnokságon), változatlanul ott volt a nemzetközi élmezőnyben. A villanytelep kéményei által ontott korom, mely helyenként a grundon, a külvárosi focipálya környékén, bokáig ért, a gyárkémények füstje és az utca pora, úgy látszik, jó iskolának bizonyult egy olyan ungvári gyerek számára, aki már az általánosból is kimaradt, mert télen sem volt cipője, és mezítláb kényszerült rúgni a labdát. Vagy legalább is nem akadályozták meg abban, hogy a kis szemtelen Jotya kölyök nevét, a Györffy Zoli bácsi által az egykori nagy ungvári Szpárták „hőseinek” tradícióin nevelt középpályást az egész világ megismerhesse.

Szabó Jotya, kétségtelenül megérdemelten, szovjet viszonylatban dús-gazdag lett. Mert nemcsak a csapattól kapott fizetése volt magas, hanem a világot járva – az akkori szocialista sportvilág mentalitásnak megfelelően – „üzletember” is lett, csencselni is megtanult. Még hozzá alaposan. Vett és adott mindent. Aranyat, ékszert, valutát, farmert, rádiót, magnót meg amit csak lehetett. Egyszer állítólag le is bukott, de bántani nem merték, olyan nagy volt a tekintélye az egész szovjet birodalomban. Kijevben neki volt először Csjka gépkocsija, ami odaát Mercedesnek, vagy inkább egy Cadillacnek felelt meg. Tehát hamarabb volt neki Mercedese, mint a köz-

társaság első titkárának. Lett is belőle (újabb) botrány meg kalamajka, amire Jotyának még a szeme se méltóztatott rebbenni. „Ugyan, kicsoda, micsoda egy első titkár Joszip Szabovhoz képest? Vajon belővi-e a győztes gólt a CSZK elleni kupadöntőben? Nem? Akkor meg mit ugrál? Neki fog szurkolni százezer ember a kijeji Dinamó-stadionban, hogy Szá-boo, Szá-boo?”

Joty nemcsak mint focista, hanem mint ember is nagy volt. Emberi nagyságára mi sem jellemzőbb, hogy amikor már anyagilag jól ment neki, szüleinek, és koldusszegény tízvalahány testvére mindegyikének Ungváron öröklakást vett. Kifizette mellényzsebből. Ezt onnan tudom, hogy egyszer az ungvári *Ávántgárd* pályán, ahol mint egyetemista edzettem, egyszer csak jön szembe valaki. Elegáns Allain Delon öltöny, habos ingmell, krokodilbőr cipő, arany nyaklánc és gyűrűk tömkelege. Joty volt, a szegény profiú. Azért szeretett egy kicsit felválni, de ki nem? Egyáltalán nem tettetett örömmel megölelt, megcsókolt. „Hogy vagy?” – kérdezte. „Gyere, igyunk meg egy feketét a Verchovinában. Itt áll a kocsim a stadion előtt.” Igazán örült nekem, nem játszott az eszét, ahogy akkoriban mondtuk. Én meg komolyan nem tudtam, hová legyek a megtiszteltetéstől. A nagy Joszip Szabov, és én, aki csak iskolatársa sem voltam, mert nekem sikerült leérettségizni, neki nem. Beszélgettünk. Főként a régi haverokról érdeklődött: „Hogy van Hávku? És Totya? Te mit csinálsz? Tanulsz? Angolt? Minek? Nincs jobb dolgod? Mennél inkább kereskedőnek, az pénzt is tud szerezni. Meg átveri a hülyéket.” Nem felejtette el anyanyelvét, a magyart, az orosz dzsungelben sem. Úgy beszélt, mint régen, kissé hangosan, és persze az ungvári csibésznyelven. Ha nem is minden második, akkor legalább minden negyedik-ötödik szava „az istenit” volt. Mint mondta, ez anyjának volt a szavajárása: ez a sok semmire való kölyök, az istenit. No meg tőlünk, ungváriaktól is több orosz szót és kifejezést használt, amikor magyarul beszélt. És hát megemlítette, hogy már csak azért is örül annak, hogy tehetős ember lett, mert így ki tudta vakarni a szegénységből, a nyomorból, ő úgy mondta, „ganéból”, a szüleit és testvéreit is. Ez alatt értette, hogy tudott mindegyiküknek legalább egy lakást vásárolni (vagy inkább „szerezni”) Ungváron, a városon belül. No meg aztán majdhogynem el is tartotta őket. „Ez csak természetes, nem?” – válaszolta, amikor azt kérdeztem tőle, hogy nem sajnált ennyi pénzt és fáradtságot fordítani csak lakásvásárlásra. „Ha egyszer nekem van, az istenit, akkor nekik ne legyen? Az istenit! Ők a családom, nem? Egyek vagyunk, nem? Te is ezt tennéd, az istenit, nem?”